

پدر و مادرم

«مریم طاهری»

همه دانش آموزان سرزمین مادری ام

«فاطمه انصاری»

مقدمه ناشر

نمی‌دونم چه قدر به انیمیشن (همون پویانمایی خودمون) علاقه دارین؟ ولی به نظرم فیلم‌های انیمیشنی ساخته‌شده در چند سال اخیر که اغلب از آثار فیلم‌سازان مطرح جهان هستن، فقط مخاطب کودکانه ندارن و دیالوگ‌هایی که توشون استفاده می‌شه می‌تونن برای خیلی از ما آدم بزرگ‌ها هم جالب باشه. چون تو این فیلم‌ها اکثراً سعی می‌شه که مهم‌ترین مسائل انگیزشی که معمولاً در هویت‌بخشی بچه‌ها نقش داره به ساده‌ترین شکل ممکن بیان بشه و بیشتر اوقات پشت این دیالوگ‌های به ظاهر ساده و بچه‌گونه، کلی مفهوم فلسفی و کاربردی وجود داره. نمونه‌اش رو چند وقت پیش تو انیمیشن Cars ساخت سال ۲۰۰۶ دیدم.

داستان این جوهریه که مک کوئین (شخصیت اصلی) از ماشین‌های دهکده کنار اتوبان ۶۶ که متروکه شده بود می‌پرسه؛ شماها چرا فراموش شدین و کسی دیگه از دهکده شما رد نمی‌شه؟! جواب اونا این بود؛ از وقتی اتوبان جدید که از وسط بیابون رد می‌شه احداث‌شده و مسیر رو کوتاه‌تر کرده، ماشین‌ها ترجیح دادن که از اون‌جا عبور کنن تا سریع‌تر برسن، حتی به قیمت از دست دادن مناظر خوب دهکده و جاده ۱۶۶!

بعد از شنیدن این دیالوگ به مثال واقعیش تو زندگی واقعی فک کردم که واقعاً چه قدر ارزش داره که برای زودتر رسیدن به یک هدف، راه کوتاه‌تر رو انتخاب کنیم و فقط به خاطر رسیدن به یک هدف خودمون رو از لذت بردن در طول مسیر محروم کنیم؟ به نظرم راه و مسیر رسیدن به اهداف زندگی‌تون رو زیبا بسازید و برای رسیدن به اهداف هر مسیر و راهی را انتخاب نکنید. نوبت می‌رسه که یه خسته نباشید و خدایوت بگم به مؤلفای خوب این کتاب خانم‌ها طاهری و انصاری بزرگوار که خیلی تلاش کردند تا بهترین کارشون رو برای شما آماده کنن. تشکر از بچه‌های خوب واحد تولیدمون که کمال همکاری رو با تیم تألیف داشتند.

مقدمه مؤلفان

بالآخره پس از سال‌ها چانه‌زنی با مؤلفان کتب درسی جغرافیا، شاهد تغییرات مثبت در نگارش کتب جغرافیایی نظام جدید هستیم و این تحولات، وقتی دل یک معلم جغرافیا را به دست می‌آورد، حتماً برای شما عزیزان نیز جذاب و مؤثر خواهد بود. همه دغدغه ما، شما بچه‌ها هستید که چه قدر محتوای کتاب درسی به تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی شما کمک می‌کند. به همین سبب هم، پیشنهاد ناشر گرامی را برای تألیف این کتاب آموزشی پذیرفتیم. چرا که محتوای کتاب جغرافی دوازدهم به مذاق ما خوش آمد. بچه‌های عزیزم اگر با محتوای تألیف‌شده، دوست شوید حتماً از این کتاب لذت خواهید برد چرا که ما سختی‌های کتاب درسی را با قلمی روان و واضح ساده نموده‌ایم و هیچ بخشی از کتاب درسی را نادیده نگرفته‌ایم و تمام افتخارمان روانی و وضوح این کتاب است. مؤلفین این کتاب، افتخار دارند با توجه به جدیدالتألیف بودن جغرافی دوازدهم و عدم دسترسی به سؤالات مورد نیاز مرتبط با این کتاب، مجموعه‌ای را در اختیار شما قرار دهند که نیاز شما را برای کسب نمره عالی در آزمون نهایی تأمین کنند، البته منوط به شرطی که قبلاً گفته شد.

- دانش‌آموزان عزیز، سؤالات با علامت ، سخت‌ترین سؤالات هر درس هستند. اگر به کم‌تر از نمره ۲۰ راضی نمی‌شوید، بعد از تسلط روی سؤالات دیگر، به سراغ این سؤالات بروید.
- محبت به دانش‌آموزان این کشور و دغدغه‌های علمی آن‌ها، بهانه ما در تألیف این کتاب بوده است.
- آسمان را عشق بوسیدن خاک است، باران بهانه‌ای بیش نیست.

جغرافیای سکونتگاه‌ها

فصل اول: جغرافیای سکونتگاه‌ها

۷	درس ۱: شهرها و روستاها
۷	سؤال‌های امتحانی
۱۴	درس ۲: مدیریت شهر و روستا
۱۹	سؤال‌های امتحانی
۲۶	

جغرافیای حمل و نقل

فصل دوم: جغرافیای حمل و نقل

۳۲	درس ۳: ویژگی‌ها و انواع شیوه‌های حمل و نقل
۳۲	سؤال‌های امتحانی
۳۷	درس ۴: مدیریت حمل و نقل
۴۴	سؤال‌های امتحانی
۵۱	

مخاطرات طبیعی

فصل سوم: مخاطرات طبیعی

۵۶	درس ۵: انواع و ویژگی‌های مخاطرات طبیعی
۵۶	سؤال‌های امتحانی
۶۴	درس ۶: مدیریت مخاطرات طبیعی
۷۰	سؤال‌های امتحانی
۷۵	

۸۰	● خلاصه درس‌ها	
۸۷	● بانک سؤالات امتحان‌های نهایی داخل و خارج سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲	
۱۱۷	● مشاوره شب امتحان	
شماره صفحه پاسخ	شماره صفحه امتحان	
۱۲۰	۱۱۸	نمونه امتحان (۱) نیم‌سال اول
۱۲۳	۱۲۱	نمونه امتحان (۲) نیم‌سال اول
۱۲۷	۱۲۴	نمونه امتحان (۳) خردادماه ۱۴۰۲
۱۳۰	۱۲۸	نمونه امتحان (۴) خردادماه ۱۴۰۱
۱۳۳	۱۳۱	نمونه امتحان (۵) شهریورماه ۱۴۰۱
۱۳۶	۱۳۴	نمونه امتحان (۶) خردادماه ۱۴۰۳

دوستان عزیزم! هتماً این جمله رو که تو کتاب سال گذشته فوندید یاد تونه ... «جغرافیا علمی برای زندگی بهتر». من فکر می‌کنم این فقط به شعار نیست، چون جغرافیا به علم کاربردی که شما می‌تونید از اون تو زندگیتون بهره ببرید!

می‌پرسید چه طور؟ فب بهتون می‌گم، وقتی کسی از شما می‌پرسه که کجا زندگی می‌کنید یا اهل کجایی، شما باید مثل زندگیتون رو برایش توضیح بدید و برای این موضوع پاره‌ای ندارید پس این که به کم جغرافیا بدونید. شهر، روستا، شمال، جنوب، شرق، غرب، منطقه کوهستانی یا گرمسیر، همه اینا مفاهیم جغرافیایی هستن که اتفاقاً خیلی کاربردین و هتماً یکی از این مفاهیم برای توصیف محل زندگی شما کاربرد داره ... 😊

راستی شما کجا زندگی می‌کنید؟ شهر یا روستای شما با کدام پدیده طبیعی محیط پیرامون مثل کوه، رود، دریا و ... همپوار است و یا از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد؟ و یا محل زندگی (سکونتگاه) شما در کدام منطقه آب‌وهوایی واقع است و کدام معادن و منابع، مسیرهای ارتباطی، روستاها و شهرها و ... پیرامون آن قرار گرفته‌اند؟ آیا شهر یا روستای شما از عوامل سیاسی و اداری تأثیر می‌پذیرد؟

با من همراه بشید که می‌فوایم جواب همه این سوال‌ها رو با هم پیدا کنیم ... 😊

مقر و موقعیت

دو مفهوم اصلی برای مطالعه و شناخت یک سکونتگاه روستایی و شهری } مقر (مکان، جایگاه) } موقعیت

مقر

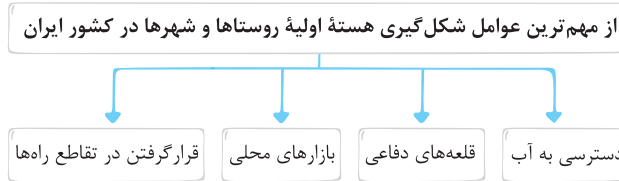
منظور از مقر، مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن بر روی زمین است. مقر هر روستا یا شهر، هسته اولیه آن را شامل می‌شود. منظور از هسته اولیه، مکانی است که مردم بر حسب نیاز آن را برای زندگی انتخاب کرده و به اشغال درآورده‌اند و بعدها روستا یا شهر از آن محل گسترش یافته است.

- 1 عوامل طبیعی
 - 2 عوامل سیاسی و تصمیمات حکومتی
 - 3 دسترسی به راه‌های تجاری
 - 4 عوامل دفاعی و نظامی
- عواملی که در پدید آمدن یک سکونتگاه در مکان خاص نقش دارند؛ عبارت‌اند از:

● عوامل طبیعی که در استقرار و سکونت جمعیت در یک مکان بیشترین نقش را دارند عبارت‌اند از:

- 1 آب فراوان
- 2 آب‌وهوای ملایم
- 3 خاک حاصلخیز جلگه‌ها

به طور مثال در حدود چهار هزار سال قبل، نخستین روستاها و شهرهای پرجمعیت و هم‌چنین تمدن‌های اولیه در کنار رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و ... پدید آمده‌اند.

شهر اهواز در کنار رودخانه کارون و در محل تقاطع راه‌های آبی، جاده‌ای و راه‌آهن قرار گرفته است و موقعیت چهارراهی دارد. این موقعیت سبب شده است که این شهر از غرب با عراق، از شرق با استان فارس، از جنوب با بندر جنوبی و از شمال با مرکز ایران ارتباط برقرار کند و حوزه نفوذ گسترده‌ای داشته باشد.

نمایی از شهر رشت - برخی پژوهشگران هسته اولیه شهر رشت را مکان بازار و تجارت محصولات کشاورزی و ابریشم به نواحی پیرامون می‌دانند.

موقعیت

منظور از موقعیت یک شهر یا روستا وضعیت آن سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود و هم‌چنین جایگاه آن در سطح ناحیه است. این پدیده‌ها و جایگاه ممکن است عوامل انسانی و طبیعی مانند روستاها و شهرهای اطراف آن، نقش سیاسی و اداری آن، آب‌وهوا، راه‌های ارتباطی، دسترسی به منابع معدنی و انرژی و ناهمواری‌ها باشند.

نکته: موقعیت یک شهر یا روستا در ادامه حیات یا گسترش آن سکونتگاه و یا حتی نابودی و زوال آن نقش مهمی ایفا می‌کند.

برای این‌که این نکته رو بهتر متوجه بشید به این مثال توجه کنید!

مثال: دسترسی یک شهر به دریا یا شبکه ارتباطی خط آهن در یک منطقه، موقعیت مناسبی را برای رونق تجارت و مشاغل مربوط در آن شهر ایجاد می‌کند و یا نزدیک‌بودن شهر به روستاهای پرجمعیت مجاور و یا منابع معدنی در جذب نیروی کار و توسعه صنایع در آن شهر تأثیر زیادی دارد و می‌تواند موجب گسترش و آبادانی آن شهر شود. همان‌طور که مجاورت یک سکونتگاه با کوه آتشفشان یا گسل فعال می‌تواند حیات آن سکونتگاه را به خطر بیندازد.

نکته: برخی رویدادهای سیاسی یا تغییرات آب‌وهوایی ممکن است موجب از دست رفتن موقعیت و اعتبار یک شهر یا انتقال آن به مکانی دیگر شود.

فب بپه‌ها پس تفاوت مفر و موقعیت این‌هوری می‌شه...

تفاوت مفر و موقعیت

مفر مکانی است که سکونتگاه در آن‌جا بنا شده و بیشتر با عوامل محلی سروکار دارد؛ اما موقعیت، شرایط و ارتباط سکونتگاه را با عوامل مختلف در یک ناحیه یعنی در سطح وسیع‌تری نشان می‌دهد.

تفاوت های شهر و روستا

روستا	شهر	ملاک تفاوت
بیشترین نسبت از جمعیت فعال، در بخش کشاورزی (زراعت، دامداری، جنگل داری، صید، شکار و غیره) فعالیت می کنند.	بیشتر مردم در بخش های صنعتی و خدماتی مشغول به کارند.	۱ فعالیت اقتصادی (مهم ترین ملاک)
در نواحی مختلف متفاوت است، در برخی کشورهای اروپایی سکونتگاه هایی با بیشتر از ۲۰۰۰ نفر جمعیت، شهر محسوب می شوند؛ اما در برخی کشورهای پرجمعیت آسیا مانند چین و هند روستاهایی با بیش از ۳۰۰۰۰ نفر وجود دارد.	اگر جمعیت سکونتگاه به میزان معینی برسد آن را شهر تلقی می کنند. شهرها پرجمعیت تر از روستاها بوده و تراکم جمعیت در آنها بیشتر است.	۲ میزان جمعیت (متداول ترین ملاک)
در روستاها فضاهای باز و چشم اندازهای طبیعی بیشتر و گسترده تر است.	در شهرها خانه ها، مغازه ها و فضاهای صنعتی به هم فشرده ترند و فعالیت های متنوعی در فضاهای محدودتری متمرکز شده است.	۳ وسعت و فضای سکونت و فعالیت
خدمات و تسهیلات رفاهی در روستاها کم تر و محدودتر است.	امکانات آموزشی، درمانی و پزشکی، مراکز خرید، حمل و نقل عمومی، خدمات مالی و بانکی، آب و برق ... متنوع و گسترده است.	۴ دسترسی به خدمات و تسهیلات
به دلیل جمعیت کم در روستاها، بیشتر افراد یکدیگر را می شناسند و روابط خویشاوندی، وابستگی اجتماعی و همکاری میان آنها بیشتر است.	در شهرها نوگرایی بیشتر و تغییرات اجتماعی سریع تر است.	۵ فرهنگ و مناسبات اجتماعی

سلسله مراتب سکونتگاه ها

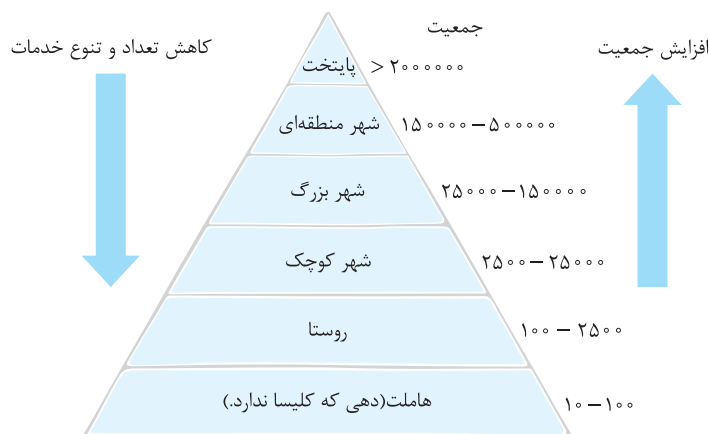
سکونتگاه های روستایی و شهری را می توان رتبه بندی کرد. سکونتگاه ها از نظر تعداد جمعیت متفاوت اند و طیف وسیعی از روستاهای کوچک با کم تر از ۱۰۰ نفر جمعیت تا شهرهای بیش از ۱۰ میلیون نفر را دربر می گیرند.

سلسله مراتب (رتبه بندی) سکونتگاه ها برحسب اهمیت، بر مبنای دو ملاک طبقه بندی می شود میزان جمعیت عملکرد (خدماتی که ارائه می کنند)

تفاوت سکونتگاه های کوچک با سکونتگاه های بزرگ

سکونتگاه های کوچک یا کم جمعیت معمولاً خدمات محدودی را به ساکنان ارائه می دهند؛ اما در سکونتگاه های بزرگ تر تعداد و تنوع خدمات بسیار زیاد است. برای مثال یک ده کوچک ممکن است چند مغازه و یک صندوق پست و یک مدرسه و یک مرکز بهداشت نیمه وقت داشته باشد؛ اما در یک شهر بزرگ، انواع فروشگاه ها، مراکز درمانی، بیمارستان ها، رستوران ها، تئاتر و سینما، بانک ها، فرودگاه، استادیوم ورزشی و ... وجود دارد و خدمات زیاد و متنوعی به ساکنان خود و حتی روستاها و شهرهای همجوارش می دهد.

شکل مقابل نمونه ای از رتبه بندی یا سلسله مراتب در سکونتگاه های اروپایی است. در قاعده هرم و ردیف های پایین، سکونتگاه هایی با کم ترین میزان جمعیت قرار می گیرند. این سکونتگاه ها خدمات کمتری ارائه می دهند و با حرکت به سمت بالای هرم، جمعیت سکونتگاه ها بیشتر می شود و خدماتی که ارائه می دهند بیشتر و متنوع تر است.

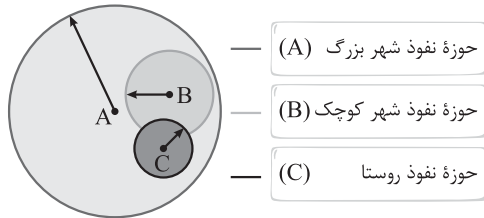

یک نمونه رتبه بندی یا سلسله مراتب سکونتگاه ها در اروپا

توجه: معیارهای رتبه‌بندی با توجه به اهداف و نوع مطالعات محققان و از جایی به جای دیگر متفاوت است و معیار و تعریف شهر کوچک و بزرگ و میزان جمعیت آن در کشورهای مختلف فرق می‌کند.

حوزه نفوذ سکونتگاه

به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه، کالا و انواع خدمات دریافت می‌کند و بین آن محدوده و سکونتگاه جریان کالا، خدمات و رفت و آمد افراد وجود دارد، **حوزه نفوذ سکونتگاه** می‌گویند. به شکل پایین نگاه کنید، حوزه نفوذ سه سکونتگاه در این شکل نمایش داده شده و شما را در درک مفهوم حوزه نفوذ کمک می‌کند.

همان‌طور که در این شکل می‌بینید نقاط B و C در حوزه نفوذ نقطه A هستند، یعنی B (حوزه نفوذ شهر کوچک) برای دریافت خدمات رفاهی به نقطه A وابسته است و همچنین نقطه C (حوزه نفوذ روستا) به نقطه B برای دریافت خدمات رفاهی متکی است، به عبارت دیگر نقطه A حوزه نفوذش نقاط B و C است و نقطه B حوزه نفوذش نقطه C است.

ارتباط سلسله مراتب سکونتگاه و حوزه نفوذ آن

برخی از سکونتگاه‌ها حوزه نفوذ کم‌وسعتی دارند، مانند یک شهر کوچک که ممکن است فقط به چند روستای پیرامون خود خدمات ارائه کند. برعکس ممکن است برخی از شهرها حوزه نفوذ بسیار گسترده‌ای در سطح یک ناحیه یا کشور و یا حتی جهان داشته باشند. برای مثال؛ شهر تهران در برخی عملکردها مانند تولید و عرضه خودرو، لوازم خانگی، خدمات پیشرفته پزشکی و مراکز دانشگاهی حوزه نفوذی در سطح کشور ایران دارد.

در زمینه بررسی حوزه نفوذ یک سکونتگاه به دو جنبه توجه می‌شود:	
1 آستانه نفوذ	یعنی حداقل جمعیتی که تقاضای کالا، خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
2 دامنه نفوذ	یعنی بیشترین مسافتی که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.

امیدوارم تا این‌جا از مطالب فسته نشده باشید، یاد گرفتیم که در علم جغرافیا شهرهای بزرگ چه تفاوتی با شهرهای کوچک دارند و چه‌طور بر هم تأثیر می‌گذارند. می‌دونید دوستای فوبم! همون‌طور که شهرهای بزرگ بر شهرهای کوچک و روستاها حوزه نفوذ دارند، کشورهای بزرگ و قدرتمند هم بر کشورهای کوچک و ضعیف حوزه نفوذ دارند و بر اون‌ها تأثیر می‌گذارند، برای همین که کشورها برای بزرگ شدن و قدرتمند شدن با هم رقابت می‌کنن. بریم که چیزایی که تا الان یاد گرفتیم رو در سطح جهانی به کار ببریم... 😊

به سوی جهانی در حال شهری شدن

اصطلاح شهرنشینی

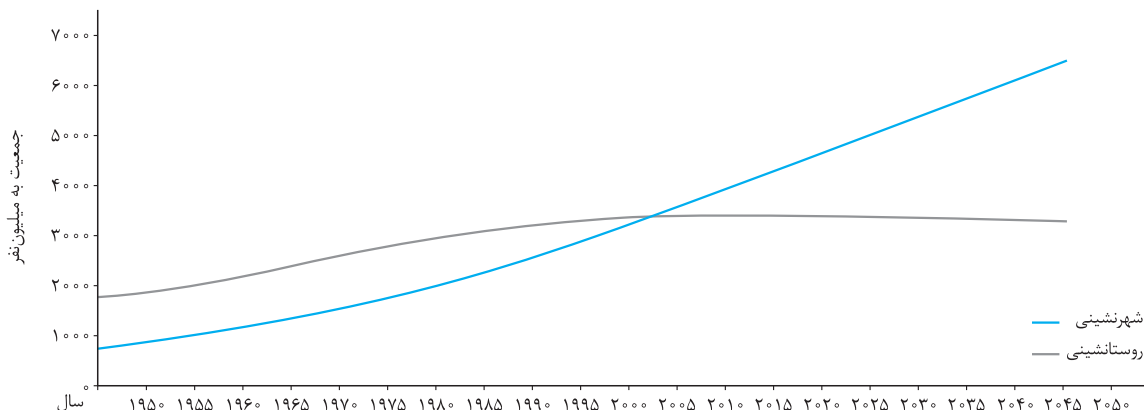
منظور از اصطلاح شهرنشینی، افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن است. یکی از مهم‌ترین تغییرات فضای جغرافیایی در قرن بیستم و بیست و یکم، افزایش شهر و شهرنشینی در جهان است.

جمعیت ساکن در شهرها:

در سال ۱۹۵۰ میلادی — ۳۰ درصد جمعیت جهان

در سال ۲۰۲۳ میلادی — ۵۷ درصد جمعیت جهان

پیش‌بینی: سال ۲۰۵۰ میلادی — ۶۶ درصد جمعیت جهان در شهرها ساکن خواهند شد.

سطح شهرنشینی در نواحی مختلف جهان

سطوح شهرنشینی و میزان افزایش آن در نواحی مختلف جهان، متفاوت است.

نواحی	آمریکای شمالی	آمریکای لاتین و کارائیب	اروپا - اقیانوسیه	آسیا	آفریقا
درصد شهرنشینی	۸۳ درصد	۸۲ درصد	۷۵ درصد - ۶۸ درصد	۵۳ درصد	۴۵ درصد

سطح شهرنشینی در نواحی مختلف جهان (۲۰۱۴) میلادی

جدول بالا سطح شهرنشینی را در نقاط مختلف جهان نشان می‌دهد. در این جدول این نکات دارای اهمیت هستند.

- ۱ وجود اختلاف قابل توجه میان سطح شهرنشینی در آسیا و آفریقا با نواحی توسعه‌یافته صنعتی آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا
- ۲ سرعت گسترش شهرنشینی در آسیا و آفریقا بیشتر از سایر نواحی جهان است و همچنان ادامه دارد.
- ۳ میزان رشد سالیانه شهرنشینی در سایر نواحی جهان ۰/۴ درصد است، در حالی که در آسیا و آفریقا این رشد به ۱/۵ درصد در سال می‌رسد.
- ۴ در کشورهای نواحی آسیا و آفریقا، بخش عمده‌ای از رشد شهرنشینی به علت صنعتی‌شدن و توسعه کارخانه‌ها و یا رشد بخش خدمات و ورود این کشورها به تجارت جهانی و به دنبال مهاجرت فزاینده روستاییان به شهرها به منظور اشتغال و دستمزد بیشتر بوده است.

افزایش شهرهای میلیونی

یکی از مهم‌ترین پدیده‌های مربوط به تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان، افزایش شهرهای میلیونی است. در سال ۱۹۵۰، دو شهر لندن و نیویورک بیشتر از سه میلیون نفر جمعیت داشتند. در سال ۱۹۹۰، ده شهر با بیش از ۱۰ میلیون نفر در جهان وجود داشت. امروزه تعداد شهرهای ۱۰ میلیون نفری به ۲۸ شهر رسیده است.

تغییر الگوی مکانی شهرهای با بیش از ۵ و ۱۰ میلیون نفر در جهان تا چند دهه پیش چنین شهرهایی فقط در نیم‌کره شمالی و در آمریکای شمالی، اروپا و ژاپن وجود داشتند. امروزه آسیا، آمریکای لاتین و آفریقا با رشد شهرهای میلیونی و پرجمعیت روبه‌رو شده‌اند.

از مادرشهر تا زنجیره کلان‌شهرها (مگاالپیس)

مادرشهر (متروپل)

تعریف مادرشهر: به طور کلی مادرشهر (متروپل) بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا یک کشور است. این شهر ممکن است پایتخت یا شهر اصلی یک ناحیه باشد که مرکز حکومتی، مذهبی، تجاری و ... است و از این نظر به سایر سکونتگاه‌ها برتری دارد.

مادرشهر (کلان‌شهر): معمولاً در برخی از کشورها به مادرشهر، کلان‌شهر نیز گفته می‌شود. برخی معتقدند کلان‌شهر ترجمه و معادل واژه مگاسیتی (megacity) است و به شهرهای با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت اطلاق می‌شود.

● به چه شهرهایی مادرشهر گفته می‌شود؟

در کشور ایران طبق مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی، به مادرشهرهایی که بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت داشته باشند، کلان‌شهر گفته می‌شود؛ مانند تهران، مشهد، اصفهان، کرج، قم و ...

حومه

تعریف حومه: به بخش‌های پیرامونی یک شهر، حومه می‌گویند.

گسترش حومه‌نشینی: با افزایش شهرنشینی، گسترش حمل‌ونقل و توسعه وسایل ارتباطی، به تدریج حومه‌ها در اطراف شهرها، به ویژه شهرهای بزرگ و پرجمعیت، شکل گرفتند. حومه‌نشینان برای خرید یا کار و یا استفاده از خدمات، به شهرها رفت و آمد می‌کنند.

انواع حومه‌ها:

- ۱ حومه‌های خوابگاهی
- ۲ حومه‌های صنعتی
- ۳ حومه‌های فقیرنشین و مرفه‌نشین

منطقه مادرشهری

با افزایش جمعیت مادرشهرها و گسترش حومه‌های آن‌ها به تدریج منطقه مادرشهری به وجود می‌آید. در پیرامون برخی از مادرشهرها، شهرها و شهرک‌های اقماری پدید آمده‌اند.

● به چه شهرهایی، جهان شهر^۱ گفته می‌شود؟

به شهرهایی با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت که به دلیل نقش مهم آن‌ها در اقتصاد و تجارت جهانی، حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند، جهان شهر گفته می‌شود. مثال: توکیو در ژاپن، شانگهای در چین، جاکارتا در اندونزی، نیویورک در ایالات متحده آمریکا، سائوپائولو در برزیل.

مگالاپلیس

تعریف مگالاپلیس: در برخی از بخش‌های جهان در نتیجه گسترش فوق‌العاده زیاد دو یا چند مادرشهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل، زنجیره‌ای از مادرشهرها یا کلان‌شهرها پدید آمده‌اند که به آن‌ها مگالاپلیس گفته می‌شود. در مگالاپلیس‌ها، حومه‌ها و شهرک‌های اقماری یک مادرشهر به حومه‌ها و شهرک‌های مادرشهر دیگر پیوند می‌خورد.

نکته: برخی مگالاپلیس‌ها را منطقه ابرشهری نامیده‌اند.

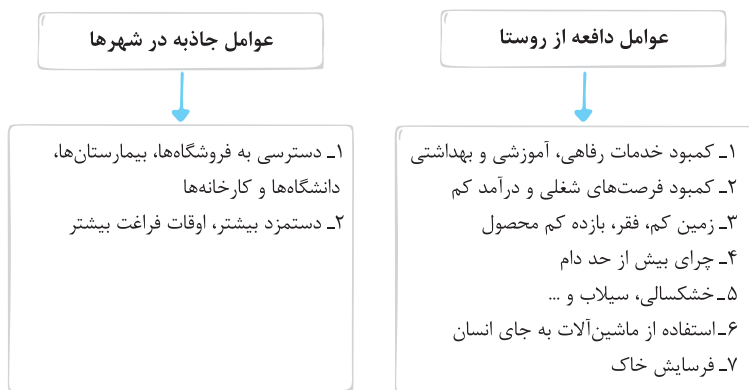
مگالاپلیس	
مهم‌ترین ویژگی‌ها	۱- تمرکز و انبوهی جمعیت شهری ۲- تمرکز مؤسسات مالی و پولی ۳- تمرکز صنایع دانش‌بنیان ۴- فراوانی آمد و شد بین مادرشهرهای همجوار با انواع وسایل حمل‌ونقل زمینی و هوایی
انواع	۱- خطی و کریدوری ۲- خوشه‌ای و کهکشانی
اولین مگالاپلیس‌ها در جهان	۱- شمال شرق ایالات متحده آمریکا (از بوستن تا واشنگتن) ۲- ژاپن (توکیو - یوکوهاما)

تغییر در روستادشینی و سکونتگاه‌های روستایی

هر چند فرایند شهری‌شدن سبب افزایش شهرنشینی در همه کشورهای جهان شده است، هنوز ۳/۴ میلیارد نفر از مردم جهان در روستاها زندگی می‌کنند. تنها در دو کشور چین و هند بیش از یک میلیارد نفر روستانشین وجود دارد.

مهاجرت از روستاها به شهرها

مهم‌ترین عوامل در مهاجرت روستائیان به شهرها:

تفاوت رشد شهرنشینی در کشورهای صنعتی اروپایی و آمریکای شمالی با کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین:

● در سده نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم در کشورهای توسعه‌یافته صنعتی اروپا و آمریکای شمالی به دنبال توسعه صنایع کارخانه‌ای، مهاجرت از روستاها به شهرها رخ داد. این مهاجرت‌ها دو ویژگی داشت: ۱) تدریجی و طولانی مدت و طی ده‌ها سال، ۲) همگام با تحولات صنعتی‌شدن؛ و به دنبال آن دو عامل موجب کاهش روستانشینی شد: ۱) در برخی روستاها شهرنشینیان به سرمایه‌گذاری و خرید زمین‌های کشاورزی به منظور ایجاد کشت تجاری اقدام کردند. ۲) برخی روستاها نیز به علت گسترش شهرها به حومه‌های شهری تبدیل شدند.

● بعدها با ورود کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین به دوره صنعتی‌شدن، مهاجرت‌های فزاینده از روستا به شهر صورت گرفت؛ اما این مهاجرت‌ها نیز دارای دو ویژگی بودند: ۱) همگام با صنعتی‌شدن نبود، ۲) در طی مدت زمان کوتاه‌تر و سریع‌تر از رشد صنعتی رخ داد؛ در نتیجه چون شهرها آمادگی لازم را از نظر امکانات و تسهیلات برای ورود مهاجران روستایی نداشته‌اند، مشکلات زیادی برای روستاها و شهرها به وجود آمد.

تغییرات کالبدی و عملکردی در روستاها

بروز تحولات صنعتی و ورود کشورها به عصر نوسازی (مدرنیزاسیون) ← افزایش نفوذ شهرها و شهرگرایی در روستاها
شهرگرایی: منظور از شهرگرایی، روندی اقتصادی - اجتماعی است که طی آن ۱) شیوه‌های زندگی، ۲) رفتار و عملکردها، ۳) ارزش‌ها و مظاهر شهری، در روستاها و بین روستانشینان رواج می‌یابد.

چه عواملی موجب تغییرات در چهره و کالبد روستاها نسبت به گذشته شده است؟

۱) فراهم شدن امکانات و تجهیزاتی چون آب و برق و راه‌سازی ۲) استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی ۳) عناصر و خدمات شهری

نقش و عملکردهای جدید روستاها

- روستاهای صیادی
- روستاهای گردشگری
- روستاهای صنعتی (رونق صنایع کوچک تبدیلی یا خانگی)

روستا با عملکرد گردشگری - کندوان - ایران

روستا با عملکرد ماهیگیری - ویتنام

روابط شهر و روستا

از دیرباز شهر و روستا با یکدیگر وابستگی و روابط متقابل داشته‌اند اما نوع و چگونگی روابط شهر و روستا در زمان‌های مختلف و در نواحی مختلف جهان متفاوت بوده است. روابط شهر و روستا را می‌توان از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مطالعه کرد. مبادله نابرابر بین شهر و روستا سبب می‌شود، شهر محل انباشت سرمایه، تولید کالاهای کارخانه‌ای و تمرکز اقتصادی است.

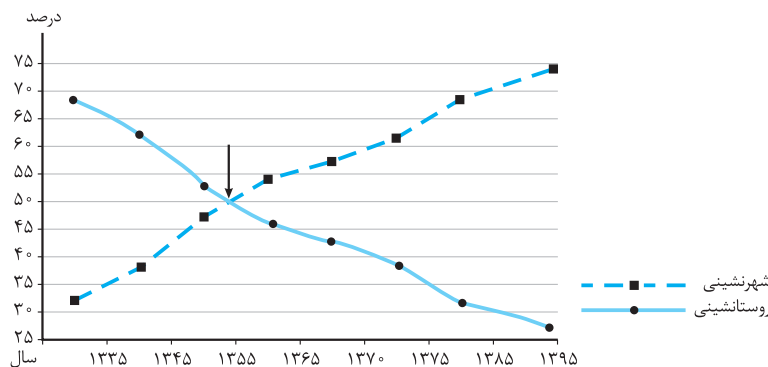
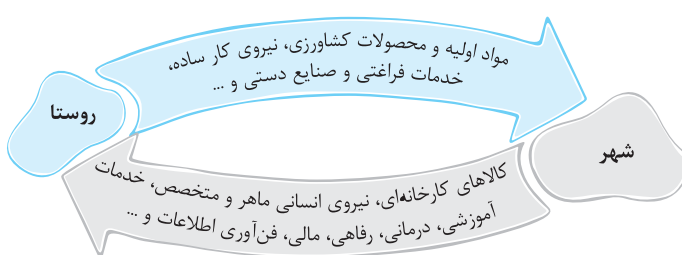
تغییرات جمعیت شهری و روستایی در ایران

در کشور ما نیز فرایند تغییرات شهرنشینی و روستانشینی همانند سایر نواحی جهان به وقوع پیوسته است.

همان‌طور که در نمودار مقابل می‌بینید، از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۹۵، رشد شهرنشینی در کشور ما از حدود ۳۰ درصد به حدود ۷۵ رسیده است. و برعکس روستانشینی از حدود ۷۰ درصد به کم‌تر از ۳۰ درصد کاهش یافته است.

به طور کلی افزایش جمعیت شهری از سه طریق صورت گرفته است:

- ۱) افزایش طبیعی جمعیت شهرها در اثر رشد مولود (تولدها) نسبت به مرگ و میر
- ۲) مهاجرت روستاییان به شهرها
- ۳) افزایش جمعیت برخی روستاها و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری
- ۴) ادغام روستاها در بافت شهری

نمودار تغییرات جمعیت شهری و روستایی در ۶۰ سال اخیر

سکونت
مادرشهر
آسیب‌های
نقل آبی
رات طبی
آسیب‌های
مگالاپلیس
سبیل
سبب‌های
حمل و نقل
سکونت
مادرشهر
شکسالی
آبی
آسیب‌های
نقل آبی

توجه: روستاهایی که جمعیت آن‌ها به حد معینی مثلاً ۱۰ هزار نفر رسیده، با موافقت وزارت کشور، شهر اعلام شده‌اند و در آن‌ها شهرداری تأسیس شده است. به دنبال این امر باید برای ساکنان آن‌ها نیز خدمات و تجهیزات شهری فراهم شود.

افزایش جمعیت شهری در ایران

یکی از مهم‌ترین عوامل در افزایش جمعیت شهری در ایران مهاجرت از روستا به شهر بوده است. تا سال ۱۳۳۵ مهاجرت از روستاها به گندی صورت می‌گرفت. این دوره به دوره شهرنشینی گند معروف است. در این دوره محصولات کشاورزی بخش عمده تولیدات داخلی را تشکیل می‌داد. از سال ۱۳۳۵ به بعد روند شهرنشینی در ایران سرعت گرفت و دوره شهرنشینی سریع آغاز شد.

مهم‌ترین علل شهرنشینی سریع عبارت‌اند از:

۱) افزایش درآمد نفتی؛ از آن‌جا که بودجه کشور ما متکی به درآمد حاصل از فروش نفت است و این درآمد در دست دولت ذخیره می‌شود، دولت‌ها با استفاده از درآمد نفتی، بیشترین سرمایه‌گذاری‌ها، توسعه کارخانه‌ها و تجهیزات و زیرساخت‌ها را به شهرها اختصاص دادند.

۲) انجام مرحله اصلاحات ارضی از سال ۱۳۴۱؛ در ایران اصلاحات ارضی در سه مرحله با سلب مالکیت مالکان بزرگ (ارباب‌ها) و واگذاری زمین به دهقانان خرده‌پا انجام گرفت؛ اما به سه دلیل: (۱) تقسیم نادرست زمین (۲) حمایت‌نکردن دولت از کشاورزان (۳) توجه به صنایع مونتاژ و واردات کالا از کشورهای خارجی، نه تنها وضع روستاییان بهتر نشد بلکه شرایط انهدام کشاورزی در ایران فراهم آمد؛ در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها شدت گرفت.

توجه: اصلاحات ارضی یعنی تغییر قوانین مالکیت زمین و توزیع مجدد آن به نفع کشاورزان

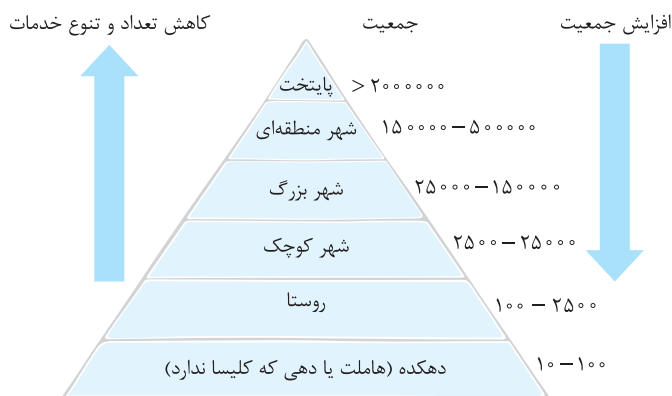
تهران، مادرشهر ملی: از موضوعاتی که در زمینه شهرنشینی در ایران رخ داد، تبدیل تهران به مادرشهر ملی بود؛ یعنی جمعیت این شهر به طور مداوم و با مهاجرت گسترده از سراسر کشور به شدت افزایش یافت و رفته‌رفته، فاصله زیادی با سایر شهرها پیدا کرد. به این ترتیب، جمعیت تهران همواره بیش از دو برابر دومین شهر پرجمعیت ایران یعنی مشهد بوده است؛ پس از انقلاب اسلامی نیز مهاجرت از روستا به شهر و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ ادامه یافت.

سؤال‌های امتحانی

سؤالات با علامت سفت‌ترین سؤال‌های هر درس هستند. اگر به کم‌تر از ۲۰٪ ارضی نمی‌شوی، بعد از تسلط روی سؤال‌های دیگر، برو سراغ اون‌ها.

عبارات نادرست و درست را مشخص کرده و جملات نادرست را اصلاح کنید.

- ۱- موقعیت یک سکونتگاه محل قرارگیری آن را نشان می‌دهد.
- ۲- موقعیت یک سکونتگاه تنها براساس عوامل انسانی مشخص می‌شود.
- ۳- به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه، کالا و انواع خدمات دریافت می‌کند، حومه گفته می‌شود.
- ۴- موقعیت یک سکونتگاه ممکن است به زوال آن سکونتگاه منجر می‌شود.
- ۵- سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها براساس خدماتی که ارائه می‌کنند، نیز تعیین می‌شود.
- ۶- بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا یک کشور را مادرشهر می‌گویند.
- ۷- از نظر سطح شهرنشینی قاره‌های آسیا و آفریقا تفاوت چشمگیری با یکدیگر دارند.
- ۸- درستی یا نادرستی شکل زیر را مشخص و علت آن را ذکر کنید (حتی در صورت درست بودن، ذکر دلیل ضروری است).

یک نمونه رتبه‌بندی یا سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها در اروپا

آسیب‌های
مگالاپلیس

جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

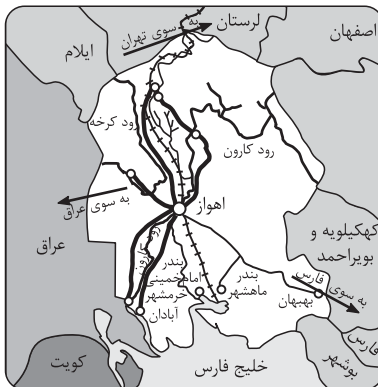
- ۹- در استقرار سکونتگاه‌ها عوامل بیشترین سهم را داشته است.
- ۱۰- مهم‌ترین ملاک تفاوت شهر و روستا است.
- ۱۱- جمعیت روستاهای کشورهای و در قاره آسیا بیش از ۳۰,۰۰۰ نفرند.
- ۱۲- با ورود کشورها به عصر نوسازی و، شهرگرایی در روستاها افزایش یافت.
- ۱۳- به شهرهایی که حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند، گفته می‌شود.

۱۴- در هر یک از قاره‌های مقابل یک جهان‌شهر بنویسید.

نام قاره	آسیا	آفریقا	آمریکای لاتین	اروپا
جهان‌شهر	(الف)	(ب)	(پ)	(ت)

به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱۵- عوامل انسانی مؤثر در استقرار سکونتگاه‌ها را نام ببرید.
- ۱۶- عوامل طبیعی و انسانی مؤثر در موقعیت یک سکونتگاه را بنویسید.
- ۱۷- اثرات مجاورت یک شهر به منابع معدنی را بنویسید.
- ۱۸- در ارتباط با نقشه مقابل به سؤالات زیر پاسخ دهید.

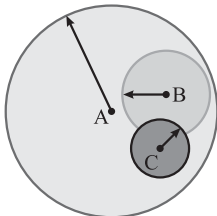

- الف) چرا شهر اهواز موقعیت چهار راهی دارد؟
- ب) چرا این شهر حوزه نفوذ گسترده‌ای دارد؟

۱۹- ملاک‌های تفاوت شهر و روستا را بنویسید.

۲۰- در ارتباط با شکل زیر به سؤالات پاسخ دهید.

- الف) حوزه نفوذ کدام یک از شهرهای A, B, C وسیع‌تر است و خدمات خود را تا چه سطحی می‌تواند ارائه کند؟
- ب) کدام شهر، حوزه نفوذ کم‌تری دارد تا چه سطحی می‌تواند خدمات خود را ارائه کند؟

۲۱- هر یک از شهرهای «مشهد، اصفهان و تهران» را از نظر آستانه نفوذ و دامنه نفوذ به ترتیب از زیاد به کم مرتب کنید.

۲۲- اصطلاحات زیر را تعریف کنید.

- الف) حوزه نفوذ
- ب) شهرنشینی
- پ) جهان‌شهر
- ت) مگالاپلیس
- ث) شهرگرایی

۲۳- کدام یک از مناطق و قاره‌های جهان جمعیت شهری بیشتری دارند؟

۲۴- تفاوت اساسی میان رشد جمعیت شهری در کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه را بیان کنید.

۲۵- در ارتباط با مگالاپلیس به سؤالات زیر پاسخ دهید.

الف) انواع آن را نام ببرید.

ب) اولین مگالاپلیس‌های جهان کدام‌اند؟

۲۶- چهار مورد از عوامل جاذبه شهری و چهار مورد از عوامل دافعه روستاها را نام ببرید.

۲۷- روستاها از نظر عملکرد به چندگونه تقسیم می‌شوند نام ببرید؟

۲۸- عملکرد هر یک از روستاهای زیر را بنویسید.

الف) کندوان

ب) ماسوله

به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۲۹- جغرافی دانان در ارتباط با «رابطه شهر و روستا» چه نظریه‌ای ارائه کرده‌اند؟ بیان کنید.

۳۰- چه عواملی سبب افزایش جمعیت شهری در ایران شده است؟ بیان کنید.

۳۱- از سال ۱۳۳۵ به بعد دو عامل مهم به افزایش جمعیت شهری ایران کمک کرده است؟ آن‌ها را بنویسید.

۳۲- روند افزایش جمعیت شهری در ایران بعد از انقلاب اسلامی را بنویسید.

گزینه مناسب را انتخاب کنید.

۳۳- کدام یک از عوامل طبیعی مؤثر در سکونتگاه‌های اولیه ایرانیان نیست؟

۱) آب فراوان ۲) خاک حاصلخیز جلگه‌ها ۳) آب‌وهوای ملایم ۴) شکل ناهمواری‌ها

۳۴- کدام گزینه از عوامل مؤثر در شکل‌گیری هسته اولیه سکونتگاه‌های ایران بوده است؟

۱) بازار محلی، دسترسی به آب ۲) خاک حاصلخیز دشت‌ها، قلعه‌های دفاعی

۳) قرارگرفتن در تقاطع راه‌ها، خاک حاصلخیز ۴) قلعه‌های دفاعی، عوامل سیاسی

۳۵- کدام یک از موارد زیر در حیطه فعالیت کشاورزی نیست؟

۱) صید و شکار ۲) جنگل‌داری ۳) صنایع دستی ۴) پرورش کرم ابریشم

۳۶- کدام گزینه بیان‌کننده «فرهنگ و مناسبات اجتماعی»، «دسترسی به خدمات و تسهیلات» و «فضای سکونت و فعالیت» در سکونتگاه است؟

۱) نوگرایی - فعالیت‌های متنوع - مراکز خرید ۲) تراکم جمعیت - فعالیت‌های متنوع - مراکز خرید

۳) تغییرات جمعیتی - فعالیت کشاورزی - فعالیت متنوع ۴) نوگرایی - خدمات مالی - چشم اندازه‌های طبیعی

۳۷- چه تعداد از گزاره‌های زیر در ارتباط با «تغییر الگوی شهرنشینی در جهان» درست است؟

الف) تغییرات الگوی مکانی شهرهای بیش از ۱۰ و ۵ میلیون نفری در جهان

ب) رشد سریع شهرنشینی به ویژه در قاره‌های آمریکای شمالی و اروپا

پ) افزایش شهرهای با بیش از ۱۰ میلیون نفر در جهان

ت) آسیا و آفریقا امروزه با رشد شهرهای میلیونی روبه‌رو شده‌اند.

۱) چهار ۲) دو ۳) سه ۴) یک

۳۸- در کشورهای صنعتی روند مهاجرت از روستا به شهر به ترتیب چه مراحل را پیموده است؟

۱) مهاجرت طولانی مدت - خرید زمین‌های کشاورزی توسط شهرنشینان برای ایجاد کشت تجاری - تبدیل برخی روستاها به حومه شهری

۲) رشد شهرنشینی طی دوره‌های کوتاه مدت - کار نیمه‌وقت در شهرها - سرمایه‌گذاری و خرید زمین‌های کشاورزی توسط شهرنشینان برای ایجاد کشت تجاری

۳) مهاجرت تدریجی به دنبال صنعتی‌شدن - کار نیمه‌وقت در شهرها - سرمایه‌گذاری و خرید زمین کشاورزی توسط شهرنشینان به منظور کشت تجاری

۴) رشد شهرنشینی طی دوره‌های کوتاه زمانی - خرید زمین‌های کشاورزی توسط شهرنشینان برای ایجاد کشت تجاری - تبدیل برخی روستاها به حومه شهری

پس‌سؤال‌های امتحانی

- ۱- نادرست؛ مقر آن را نشان می‌دهد.
- ۲- نادرست؛ عوامل انسانی و طبیعی
- ۳- نادرست؛ به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه کالا و انواع خدمات دریافت می‌کند، حوزه نفوذ سکونتگاه گفته می‌شود.
- ۴- نادرست؛ باعث زوال، حیات و گسترش آن می‌شود.
- ۵- درست
- ۶- درست
- ۷- نادرست؛ تفاوت چشمگیری با قاره‌های آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا دارند.
- ۸- نادرست؛ هر چه به سمت رأس هرم می‌رویم جمعیت افزایش یافته و خدماتی که ارائه می‌کند، بیشتر و متنوع‌تر است.
- ۹- طبیعی
- ۱۰- فعالیت اقتصادی
- ۱۱- چین و هند
- ۱۲- تحولات صنعتی
- ۱۳- جهان‌شهر
- ۱۴- الف) شانگهای، پکن، کراچی، استانبول، دهلی، لاهور، بمبئی در آسیا (ب) کینشازا، لاگوس در آفریقا (پ) ساوپائولو در آمریکای لاتین (ت) مسکو در اروپا
- ۱۵- عوامل سیاسی، تصمیمات حکومتی، دسترسی به راه‌های تجاری، عوامل دفاعی و نظامی
- ۱۶- روستاها و شهرهای اطراف، آب‌وهوا، منابع معدنی انرژی، راه‌های ارتباطی، ناهمواری
- ۱۷- جذب نیروی کار، توسعه صنایع، گسترش و آبادانی شهر
- ۱۸- الف) اهواز در کنار رود کارون و در محل تقاطع راه‌های آبی، جاده‌ای و راه‌آهن قرار گرفته است. (ب) موقعیت چهارراهی آن سبب شده تا از غرب به عراق و از شرق به استان فارس، از جنوب با بندر جنوبی و از شمال با مرکز ایران ارتباط برقرار کند و حوزه نفوذ گسترده‌ای داشته باشد.
- ۱۹- ۱- فعالیت‌های اقتصادی ۲- میزان جمعیت ۳- دسترسی به خدمات و تسهیلات ۴- فرهنگ و مناسبات اجتماعی
- ۲۰- الف) شهر A حوزه نفوذ وسیع‌تری دارد و می‌تواند تا سطح یک ناحیه یا کشور و حتی جهان خدمات خود را ارائه کند. (ب) شهر C به چند روستای پیرامون خود خدمات ارائه می‌کند.
- ۲۱- ۱- تهران ۲- مشهد ۳- اصفهان. آستانه و دامنه نفوذ تهران از دو شهر دیگر بیشتر و بزرگ‌تر و شهر مشهد مقام دوم و اصفهان در رتبه سوم قرار دارد.

۲۲- الف) به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه، کالا و خدمات دریافت می‌کند و بین آن محدوده و سکونتگاه رفت و آمد افراد، کالا و خدمات جریان دارد، حوزه نفوذ می‌گویند.
 ب) افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن را شهرنشینی می‌گویند.
 پ) به شهرهایی که به دلیل مشارکت زیاد در اقتصاد و تجارت جهانی حوزه نفوذ بسیار وسیعی در جهان دارند.
 ت) در نتیجه گسترش فوق‌العاده زیاد دو یا چند مادرشهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل، زنجیره‌ای از مادرشهرها یا کلان‌شهرها پدید آمده‌اند.
 ث) روندی اقتصادی و اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی، رفتار و عملکردها، ارزش‌ها و مظاهر شهری بین روستاها و روستانشینان رواج می‌یابد.

- ۲۳- آمریکای شمالی - آمریکای لاتین - اروپا - اقیانوسیه
- ۲۴- در کشورهای توسعه‌یافته جمعیت شهری با سرعت کمی افزایش می‌یابد ولی در کشورهای کم‌توسعه، با سرعت زیادی رشد می‌کند.
- ۲۵- الف) خطی و کریدوری - خوشه‌ای و کپکشانی
 ب) شمال شرق ایالات متحده آمریکا از بستان تا واشنگتن - مگالاپلیس ژاپن از توکیو تا یوکوهاما
- ۲۶-

عوامل دافعه	عوامل جاذبه
○ کمبود امکانات آموزشی، خدمات ○ رفاهی، آموزشی و بهداشت ○ درآمد کم به دلیل کمبود فرصت‌های شغلی ○ خشکسالی، سیل و ... ○ استفاده از ماشین‌آلات به جای انسان ○ فرسایش خاک	○ دستمزد بیشتر، اوقات فراغت ○ فروشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، دانشگاه‌ها و کارخانه‌ها

- ۲۷- روستاهای کشاورزی، روستاهای صیادی، روستاهای گردشگری، روستاهای صنعتی
- ۲۸- الف) گردشگری و صنعتی (از نظر تولید صنایع خانگی)
- ۲۹- بر نابرابری میان شهر و روستا تأکید شده است. براساس این نظریه، شهر محل انباشت سرمایه، تولید کالاهای کارخانه‌ای و تمرکز اقتصادی است و مبادله نابرابر بین شهر و روستا جریان دارد.

۳۰-۱- افزایش طبیعی جمعیت شهری، یعنی رشد موالید (تولد) نسبت به مرگ و میر ۲- مهاجرت روستاییان به شهرها ۳- افزایش جمعیت برخی روستاها و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری یا ادغام روستاها در بافت شهری

۳۱-۱- اتکاء کشور به درآمد حاصل از فروش نفت که این درآمد در اختیار دولت قرار می‌گرفت و با درآمد نفتی بیشترین سرمایه‌گذاری‌ها صرف توسعه کارخانه‌ها و زیرساخت‌های شهری می‌شد ۲- اصلاحات ارضی که هدفش، تغییر قوانین مالکیت زمین و توزیع مجدد آن به کشاورزان بود. اصلاحات ارضی نه تنها به بهبود روستاها منجر نشد بلکه باعث انهدام کشاورزی و مهاجرت روستاییان به شهرها شد.

۳۲- روند مهاجرت از روستا به شهر ادامه یافت، روستاهای پرجمعیت به شهر تبدیل یا در بافت شهرهای همجوار ادغام شدند و علاوه بر تهران، ۷ شهر با بیش از یک میلیون نفر به کلان‌شهر تبدیل شدند و شهرهای بزرگ و کوچک رشد کرده و شهرک‌های اقماری در اطراف تهران آن را به کلان‌شهری بزرگ تبدیل کرد.

۳۳- گزینه «۴» آب فراوان، آب‌وهوای ملایم، خاک حاصلخیز جلگه‌ها از عوامل طبیعی مؤثر در سکونتگاه‌های اولیه ایران است.

۳۴- گزینه «۱» قلعه‌های دفاعی - بازارهای محلی - قرارگرفتن در تقاطع راه‌ها و دسترسی به آب از عوامل اصلی شکل‌گیری هسته اولیه سکونتگاه‌ها بوده است.

۳۵- گزینه «۳» صنایع دستی جزء صنعت محسوب می‌شود. (فعالیت صنعتی)

۳۶- گزینه «۴»

۳۷- گزینه «۳» به جز مورد (ب)، بقیه موارد صحیح است.

۳۸- گزینه «۳» مهاجرت تدریجی به دنبال فعالیت‌های صنعتی، در این دوره در بعضی کشورها نظیر آلمان، روستاییان برای دریافت دستمزد بیشتر به طور نیمه‌وقت در شهرها کار می‌کردند و بخشی از وقت خود را در مزارع اختصاص می‌دادند که به **زارعان نیمه‌وقت** مشهور بودند. در برخی روستاها سرمایه‌گذاری و خرید زمین‌های کشاورزی توسط شهرنشینان برای ایجاد کشت تجاری انجام می‌شد، در نتیجه روستانشینی کاهش یافته و بعضی از آن‌ها به علت گسترش شهرها به حومه‌های شهری تبدیل شدند.

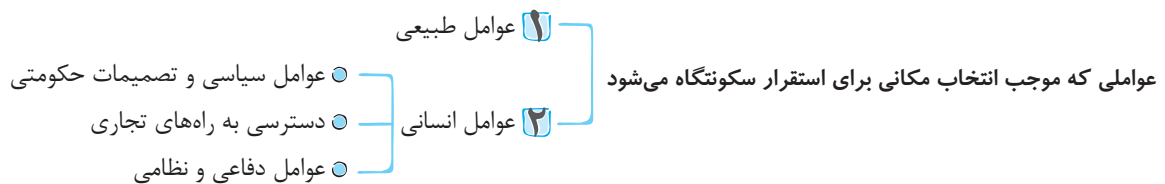
خلاصه در سها

شهرها و روستاها

مقر و موقعیت

مقر: مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین است.

موقعیت: وضعیت سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود و همچنین جایگاه آن در سطح ناحیه است.

تفاوت‌های شهر و روستا

- فعالیت اقتصادی (مهم‌ترین ملاک): در روستا بیشتر جمعیت فعال در بخش کشاورزی و در شهرها بیشتر مردم در بخش‌های صنعتی و خدماتی مشغول به کارند.
- میزان جمعیت (متداول‌ترین ملاک): میزان جمعیت در شهرها بیشتر از روستاهاست.
- وسعت و فضای سکونت و فعالیت: در روستاها فضاهای باز و چشم‌اندازهای طبیعی بیشتر و گسترده‌تر از شهرهاست.
- دسترسی به خدمات و تسهیلات: در شهرها امکانات آموزشی، درمانی، بهداشتی و ... متنوع‌تر و گسترده‌تر است.
- فرهنگ و مناسبات اجتماعی: در روستاها چون جمعیت کم‌تر است بیشتر افراد همدیگر را می‌شناسند و وابستگی اجتماعی و همکاری میان آن‌ها بیشتر است در حالی که در شهرها نوگرایی و تغییرات اجتماعی سریع‌تر است.

سلسله مراتب سکونتگاه‌ها

سکونتگاه‌ها بر حسب اهمیت، بر مبنای دو ملاک طبقه‌بندی می‌کنند

- میزان جمعیت
- عملکرد (خدماتی که ارائه می‌کنند)

حوزه نفوذ سکونتگاه

به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه کالا و انواع خدمات دریافت می‌کند و بین آن محدوده و سکونتگاه جریان کالا، خدمات و رفت و آمد وجود دارد، حوزه نفوذ آن سکونتگاه می‌گویند.

در زمینه بررسی حوزه نفوذ عملکرد یک سکونتگاه به دو جنبه توجه می‌شود:

۱ آستانه نفوذ: یعنی حداقل جمعیتی که تقاضای کالا، خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.

۲ دامنه نفوذ: یعنی بیشترین مسافتی که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.

به سوی جهانی در حال شهری شدن

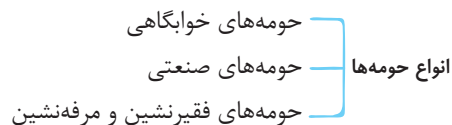
یکی از مهم‌ترین تغییرات فضای جغرافیایی در قرن بیست و یکم، افزایش شهر و شهرنشینی در جهان است.

منظور از اصطلاح شهرنشینی: افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن است.

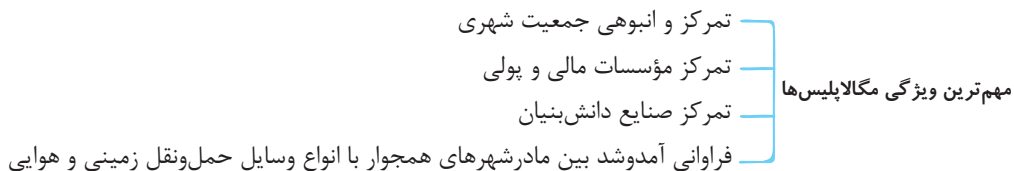
از مادرشهر تا زنجیره کلان شهرها (مگا لاپلیس)

مادرشهر (متروپل) بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا یک کشور است. این شهر ممکن است پایتخت یا شهر اصلی یک ناحیه باشد که مرکز حکومتی، مذهبی، تجاری و ... است و از این جنبه‌ها بر سایر سکونتگاه‌ها برتری دارد.

حومه: به بخش‌های پیرامونی یک شهر حومه می‌گویند. حومه‌نشینان برای خرید یا کار و یا استفاده از خدمات به شهرها رفت و آمد می‌کنند.

مگالاپلیس: در برخی از بخش‌های جهان، در نتیجه گسترش فوق‌العاده زیاد دو یا چند مادرشهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل، زنجیره‌ای از مادرشهرها یا کلان‌شهرها پدید آمده‌اند که به آن‌ها مگالاپلیس گفته می‌شود.

منظور از شهرگرایی: روندی اقتصادی - اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی، رفتار و عملکردها، ارزش‌ها و مظاهر شهری در روستاها و بین روستانشینان رواج می‌یابد.

افزایش جمعیت شهری از سه طریق صورت می‌گیرد.

- ۱ افزایش طبیعی جمعیت شهرها یعنی رشد مولید (تولدها) نسبت به مرگ و میر
- ۲ مهاجرت روستاییان به شهرها
- ۳ افزایش جمعیت برخی روستاها و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری یا ادغام روستاها در بافت شهری

۲ مدیریت شهر و روستا

آمایش سرزمین

آمایش سرزمین عبارت است از سامان‌دادن و نظم‌بخشیدن به فضاهای جغرافیایی و توزیع متوازن، متعادل و منطقی جمعیت، فعالیت‌ها و تجهیزات و امکانات در سطح سرزمین

ویژگی‌های عمده برنامه آمایش سرزمین

- ۱ توجه به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های همه مناطق و استان‌های کشور
- ۲ توجه به همه ابعاد توسعه
- ۳ توجه به عدالت در توسعه
- ۴ توزیع متوازن جمعیت
- ۵ توجه به نیازهای حال و آینده
- ۶ توجه به حفظ محیط زیست

مدیریت شهرها

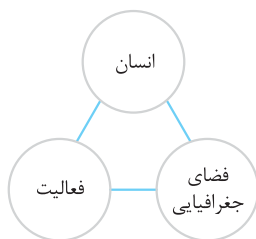
شهر پایدار

شهری است که در آن نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنان به طور مناسب و عادلانه برطرف می‌شود؛ بدون این‌که منافع نسل‌های آینده به خطر بیفتد و شهر و فعالیت‌های شهری کم‌ترین تأثیر نامطلوب را بر محیط زیست داشته باشد.

زیباسازی و مبلمان شهری

مبلمان شهری: مفهومی گسترده است و به معنای مجموعه وسیعی از وسایل، نمادها و عناصری است که در خیابان‌ها یا فضاهای شهری برای استفاده عموم نصب می‌شود.

شهر هوشمند: شهر هوشمند به شهری گفته می‌شود که در آن برای امور مختلف مانند حمل‌ونقل، مصرف انرژی، مدیریت ترافیک، مدیریت پسماند و ... از فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) استفاده می‌شود. در شهرهای هوشمند انواع حسگرها (سنسورها)، اطلاعات را در سامانه‌های مختلف جمع‌آوری و پردازش می‌کنند.

کاربری زمین

- کاربری زمین یعنی چگونگی استفاده از زمین
- مطالعه کاربری زمین یا کاربری اراضی یکی از بخش‌های مهم برنامه‌ریزی شهری است.
- برنامه‌ریزان پس از مطالعه و شناسایی کاربری‌های موجود در شهر میزان وسعت هر کاربری یا عملکرد را نسبت به مساحت کل شهر محاسبه می‌کنند.
- سرانه مقدار زمینی است که به طور متوسط از هر یک از کاربری‌های شهر به جمعیت شهری می‌رسد و از تقسیم مساحت بر جمعیت به دست می‌آید.

مدیریت روستاها

مشکلات اقتصادی، نداشتن درآمد کافی و بیکاری مهم‌ترین مشکلات روستاها فقدان یا کمبود تجهیزات و خدمات مانند آب آشامیدنی سالم، راه و وسایل حمل‌ونقل و ...

برنامه توسعه روستایی

برنامه توسعه روستایی، برنامه‌ای است که با هدف بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی روستانشینان طراحی می‌شود.

- فعال کردن اقتصاد روستا
 - خدمات اجتماعی و فرهنگی
 - حفظ محیط زیست روستا و چشم‌اندازهای طبیعی آن
- تحقق روستای پایدار سه رکن دارد

نهادهای مدیریت شهر و روستا در ایران:

وزارت راه و شهرسازی، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهرها

ویژگی‌ها و انواع شیوه‌های حمل‌ونقل

گسترش حمل‌ونقل از گذشته تا امروز

- حمل بار با استفاده از چارپایان
- حمل‌ونقل با قایق‌های پارویی در رودخانه‌ها و کانال‌ها ← در بین‌النهرین
- اختراع چرخ ← تحول بزرگ در این دوره

● در عصر اکتشافات جغرافیایی، پیشرفت دریانوردی و ساختن کشتی‌های پیشرفته‌تر موجب شد که سرزمین‌های نو کشف شوند و تحولات بسیاری در این نواحی پدید آید.

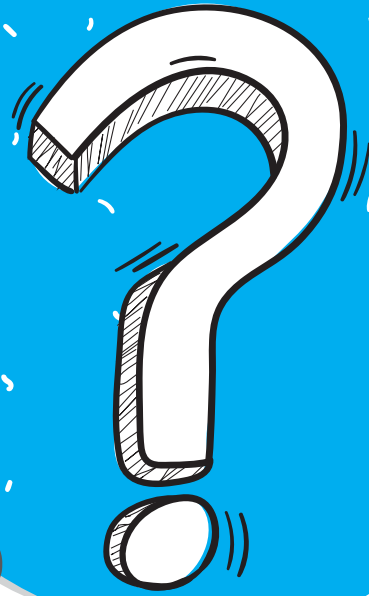
- در اوایل قرن نوزدهم، نخستین لوکوموتیوهای مجهز به موتور بخار در انگلستان ساخته شدند.
- در اوایل قرن بیستم، اختراع و تولید انبوه خودرو، چهره فضاها را شهری و خارج از شهرها را تغییر داد.

نقش و اهمیت حمل‌ونقل

حمل‌ونقل عبارت است از: جابه‌جایی مردم، مسافر، بار (کالا) و اطلاعات

- اهمیت اقتصادی: هیچ ناحیه‌ای خودبسنده نیست و همه نواحی برای رفع نیازهای اقتصادی‌شان به یکدیگر وابسته‌اند.
 - اهمیت اجتماعی: مردم برای جابه‌جایی بین محل‌های مختلف به حمل‌ونقل مناسب نیاز دارند.
 - اهمیت سیاسی: داشتن وسایل و شبکه‌های پیشرفته حمل‌ونقل از عوامل قدرت ملی یک کشور محسوب می‌شود.
 - اهمیت زیست‌محیطی: حمل‌ونقل بر آب‌وهوا تأثیر می‌گذارد.
- اهمیت حمل‌ونقل

بانک سوالات
امتحان های نهایی
داخل و خارج سال های
۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲

شهرها و روستاها

درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱ نوگرایی و تغییرات اجتماعی در روستاها سریع‌تر از شهرها اتفاق می‌افتد. (شهریور ۱۳۰۱)
 - ۲ همواره موقعیت یک شهر یا روستا سبب گسترش سکونتگاه از مکان اولیه و اصلی آن می‌شود. (فرداد ۱۳۰۱)
 - ۳ همه سکونتگاه‌ها دارای مقر و موقعیت هستند. (دی ۱۳۰۱)
 - ۴ دسترسی به بازارهای محلی، از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری هسته اولیه روستاها و شهرهای کشورمان بوده است. (دی ۱۳۰۰)
 - ۵ در روستاهایی با جمعیت کم‌تر، دسترسی به خدمات و تسهیلات محدودتر است. (دی ۱۳۰۰)
 - ۶ انتخاب مکان مناسب برای استقرار و سکونت جمعیت به عوامل طبیعی وابسته است. (فرداد ۱۳۰۰)
 - ۷ تنوع عملکرد سکونتگاه‌ها سبب تغییر جایگاه آن‌ها، در رتبه‌بندی برحسب اهمیت می‌شود. (فرداد ۱۳۰۰)
 - ۸ مهم‌ترین ملاک تفاوت شهر و روستا ملاک جمعیتی است. (فرداد ۱۳۰۰)
 - ۹ عوامل انسانی بیشترین نقش را در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت دارد. (فرداد ۱۳۰۱)
 - ۱۰ هسته اولیه یک سکونتگاه، مقر یا موقعیت آن را شامل می‌شود. (دی ۹۹)
 - ۱۱ روستاهایی که جمعیت آن‌ها به حد معین رسیده، با موافقت وزارت کشور شهر اعلام شده و در آن‌ها شهرداری تأسیس می‌شود. (فرداد ۹۸)
 - ۱۲ در شهرها نوگرایی بیشتر و تغییرات اجتماعی آرام‌تر است. (شهریور ۹۸)
 - ۱۳ نتیجه اصلاحات ارضی در ایران شرایط انهدام کشاورزی در نتیجه مهاجرت به روستاها را شدت داد. (دی ۹۸)
- جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.
- ۱۴ در اغلب سکونتگاه‌های روستایی، درصد بیشتری از جمعیت فعال اقتصادی، در بخش فعالیت می‌کند. (فرداد ۱۳۰۱)
 - ۱۵ سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها به معنای آن‌ها برحسب اهمیت است. (دی ۱۳۰۱)
 - ۱۶ به بیشترین مسافتی که مردم برای دریافت کالا و خدمات طی می‌کنند آن سکونتگاه گفته می‌شود. (شهریور ۱۳۰۱)
 - ۱۷ جایگاه یک سکونتگاه در سطح ناحیه، مفهوم را بیان می‌کند. (دی ۱۳۰۰)
 - ۱۸ سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها یعنی رتبه‌بندی آن‌ها برحسب است. (فرداد ۱۳۰۰)
 - ۱۹ مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین را می‌گویند. (فرداد ۱۳۰۱)
 - ۲۰ در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت، عوامل بیشترین نقش را داشته‌اند. (فرداد ۹۹ - دی ۹۹)
 - ۲۱ سرعت شهرنشینی در و آفریقا بیشتر از سایر نواحی است. (فرداد ۹۹)
 - ۲۲ در رتبه‌بندی سکونتگاه‌های ایران برحسب اهمیت، روستاها در هرم، قرار می‌گیرند. (دی ۹۹)
 - ۲۳ براساس سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها، آن‌ها را براساس میزان جمعیت و طبقه‌بندی می‌کنند. (شهریور ۹۸)
- در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل پرانتز (کمانک) انتخاب کنید.
- ۲۴ امروزه سرعت گسترش شهرنشینی در قاره (اروپا - آسیا) از سایر نواحی جهان بیشتر است. (دی ۱۳۰۱ - شهریور ۹۹)
 - ۲۵ وضعیت یک سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون (مقر - موقعیت) آن سکونتگاه می‌باشد. (شهریور ۱۳۰۱)
 - ۲۶ با افزایش جمعیت یک مادرشهر و گسترش حومه‌های آن، به تدریج منطقه (ابرشهری - مادرشهری) به وجود می‌آید. (فرداد ۱۳۰۱)
 - ۲۷ روند اقتصادی و اجتماعی که طی آن شیوه‌های زندگی روستائینان تغییر می‌کند، (شهرنشینی - شهرگرایی) نامیده می‌شود. (دی ۱۳۰۰)
 - ۲۸ مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین (مقر - موقعیت) است. (فرداد ۱۳۰۰ - شهریور ۹۹)
 - ۲۹ متداول‌ترین ملاک تشخیص شهر و روستا، ملاک (اقتصادی - جمعیتی) است. (دی ۹۹ - شهریور ۹۹)
 - ۳۰ به شهرهایی که به سبب نقش مهم آن‌ها در اقتصاد و تجارت جهانی حوزه نفوذ بسیار وسیعی دارند (جهان‌شهر - کلان‌شهر) می‌گویند. (شهریور ۹۹)
 - ۳۱ افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور به روستاهای آن را (شهرنشینی - شهرگرایی) می‌گویند. (فرداد ۱۳۰۰)
 - ۳۲ برخی معتقدند کلان‌شهر ترجمه و معادل واژه است. (مگالاپلیس - مگاسیتی) (فرداد ۹۹)
 - ۳۳ روستاهایی که جمعیت آن‌ها به رسیده، با موافقت وزارت کشور شهر نامیده می‌شوند. (۱۰۰,۰۰۰ - ۱,۰۰۰,۰۰۰) (فرداد ۹۹)

- ۳۴ هسته اولیه یک سکونتگاه، مکانی است که مردم برحسب (نیاز - دسترسی) آن را انتخاب کرده‌اند. (فراج فرداد ۹۹)
- ۳۵ در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت، عوامل انسانی نقش (بیشتری - کم‌تری) را داشته‌اند. (فراج فرداد ۹۹)
- ۳۶ مهم‌ترین عامل تغییر در کاهش روستانشینی و افزایش شهرنشینی (رشد موالید - مهاجرت) است. (فراج فرداد ۹۹)
- ۳۷ سکونتگاه‌ها را براساس میزان جمعیت و (عملکرد - وسعت) طبقه‌بندی می‌کنند. (فراج فرداد ۹۹)

گزینه مناسب را انتخاب کنید.

- ۳۸ در کشور ما، کلان‌شهر به شهرهایی گفته می‌شود که بیش از نفر جمعیت داشته باشند. (شهریور ۱۳۰۱)
- (۱) ۱۰ میلیون (۲) ۵۰۰ هزار (۳) ۱ میلیون (۴) ۲ میلیون

- ۳۹ همه موارد در ارتباط به عوامل مؤثر در توسعه «بخش‌های پیرامونی یک شهر» مؤثر هستند، به جز (دی ۱۳۰۱)
- (۱) گسترش حمل‌ونقل (۲) توسعه وسایل ارتباطی (۳) افزایش جمعیت مادرشهر (۴) گسترش شهرک‌های اقماری

- ۴۰ همه موارد از مهم‌ترین پدیده‌های مربوط به تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان به شمار می‌آیند، به جز (فرداد ۱۳۰۰)
- (۱) افزایش شهرهای میلیونی (۲) تغییر الگوی مکانی شهرهای میلیونی (۳) تغییر ساختمان سنی جمعیت کلان‌شهرها (۴) اختلاف قابل توجه میان سطح شهرنشینی کشورهای جهان

- ۴۱ در کدام قاره، سرعت گسترش شهرنشینی بیشتر است؟ (دی ۱۳۰۰)
- (۱) آمریکای شمالی (۲) آفریقا (۳) استرالیا (۴) اروپا

- ۴۲ کدام گزینه دلیل مناسبی برای جمله زیر است؟ (دی ۹۹)
- «امروزه نفوذ شهرها و شهرگرایی در روستاها، افزایش یافته است.»

- (۱) گسترش مظاهر شهری (۲) بروز تحولات صنعتی (۳) دسترسی به خطوط ریلی (۴) تغییر شیوه‌های زندگی
- ۴۳ مهم‌ترین پدیده‌های مربوط به تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان کدام است؟ (فرداد ۹۸)
- (۱) افزایش شهرهای چندمیلیونی (۲) مگالاپلیس (۳) حومه‌نشینی (۴) دامنه نفوذ

به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۴۴ متن زیر دارای دو مفهوم نادرست است. با توجه به تصویر، آن‌ها را اصلاح کنید و سپس در پاسخ‌برگ بنویسید. (فرداد ۱۳۰۲)

«عوامل طبیعی سبب شده است این سکونتگاه در مکان خاصی شکل بگیرد و در طول زمان وضعیت آن نسبت به پدیده‌های پیرامون تغییر کند، به همین دلیل هسته اولیه سکونتگاه سبب ادامه حیات یا گسترش و یا حتی نابودی سکونتگاه می‌شود.»

- ۴۵ با توجه به متن زیر به سؤالات پاسخ دهید. (فرداد ۱۳۰۲)
- «جغرافی‌دانان در رتبه‌بندی سکونتگاه‌ها برحسب اهمیت، به میزان جمعیت و عملکرد آن‌ها توجه می‌کنند. در این رتبه‌بندی، پایتخت‌ها در رأس و سکونتگاه‌های بسیار کم جمعیت در قاعده هرم قرار می‌گیرند.»

- الف) در این سلسله مراتب بیشترین تنوع عملکرد مربوط به کدام سکونتگاه است؟ (دی ۱۳۰۱)
- ب) در چه صورتی مرتبه یک سکونتگاه در هرم سلسله مراتب به سمت رأس ارتقا پیدا می‌کند؟ (دی ۱۳۰۱)
- ۴۶ دلایل افزایش نفوذ شهرها و شهرگرایی در روستاها را بنویسید. (دی ۱۳۰۱)

- ۴۷ محدوده جغرافیایی یکی از اولین مگالاپلیس‌های جهان را در نیمکره غربی بنویسید. (دی ۱۳۰۱)

- ۴۸ با توجه به تفاوت‌های شهر و روستاها فرهنگ و مناسبات اجتماعی در شهرها چگونه است؟ (دی ۹۸)

- ۴۹ به چه علت تهران به مادرشهر ملی تبدیل شده است؟ (دی ۹۸)

به سؤال‌های زیر پاسخ کامل دهید.

- ۵۰ چرا جهان شهرها حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند؟ (فردار ۱۴۰۲)
- ۵۱ هدف از طراحی برنامه توسعه روستایی را بنویسید. (فردار ۱۴۰۲)
- ۵۲ چگونه در سامانه اطلاعات جغرافیایی پس از جمع‌آوری اطلاعات، قابلیت بازیابی و مشاهده هر لایه از اطلاعات وجود دارد؟ (فردار ۱۴۰۲)
- ۵۳ چرا با اجرای طرح اصلاحات ارضی در کشورمان، از سال ۱۳۴۱ مهاجرت روستاییان به شهرها شدت گرفت؟ (فردار ۱۴۰۱ - شهریور ۹۸)
- ۵۴ مگالاپلیس چگونه شکل می‌گیرد؟ یک مورد مثال بزنید. (شهریور ۱۴۰۱)
- ۵۵ حوزه نفوذ سکونتگاهی شهر کوچک را با مادرشهر مقایسه کنید. (دی ۱۴۰۱)
- ۵۶ سه مورد از ویژگی‌های مناطق ابرشهری را نام ببرید. (فردار ۱۴۰۰)
- ۵۷ چه عواملی سبب شده است به تدریج حومه‌ها در اطراف شهرها به ویژه شهرهای بزرگ و پرجمعیت شکل بگیرند؟ (دی ۱۴۰۰)
- ۵۸ دلایل افزایش جمعیت شهری در کشورمان را بنویسید. (دی ۱۴۰۰)
- ۵۹ مهم‌ترین و متداول‌ترین ملاک‌های تفاوت شهر و روستا کدام‌اند؟ (فارج فردار ۱۴۰۰)
- ۶۰ دلایل رشد سریع شهرنشینی در آسیا و آفریقا را بنویسید. (۴ مورد) (فارج فردار ۱۴۰۰)
- ۶۱ در ارتباط با کلان‌شهر پاسخ دهید. (فارج فردار ۱۴۰۱)

الف) تعریف کلان‌شهر در ایران (ب) نام دو کلان‌شهر در ایران

- ۶۲ واژه شهرگرایی را تعریف کنید. (فارج فردار ۱۴۰۱ - شهریور ۹۹)
- ۶۳ ملاک‌های تفاوت شهر و روستا را بنویسید. (فارج دی ۹۹ - فارج شهریور ۹۹)
- ۶۴ امروزه کدام قاره‌ها با رشد شهرهای میلیونی و پرجمعیت روبه‌رو شده‌اند؟ (فارج دی ۹۹)
- ۶۵ شهرهایی که در اقتصاد و تجارت جهانی، حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند، چه نامیده می‌شود؟ (فارج دی ۹۹)
- ۶۶ عوامل مؤثر در گسترش و آبادانی یک سکونتگاه را بنویسید. (۴ مورد) (فارج شهریور ۹۸)
- ۶۷ منظور از موقعیت یک شهر یا روستا را بنویسید. (فارج فردار ۹۸ - فارج فردار ۹۹)
- ۶۸ اصطلاح جهان‌شهر را توضیح دهید. (فارج فردار ۹۸ - فارج فردار ۹۹)
- ۶۹ سه مورد از ویژگی‌های مناطق ابرشهری را نام ببرید. (فردار ۱۴۰۰)
- ۷۰ چرا جمعیت شهر تهران همواره بیش از دو برابر دومین شهر پرجمعیت ایران بوده است؟ (دی ۹۹)
- ۷۱ به‌جز عوامل طبیعی چه عوامل دیگری در پدید آمدن یک سکونتگاه نقش دارند؟ (۲ مورد) (شهریور ۹۹)
- ۷۲ مهم‌ترین تفاوت‌های شهر و روستا از نظر فرهنگ و مناسبات اجتماعی را بنویسید. (شهریور ۹۹)
- ۷۳ برای هر یک از جملات زیر اصطلاح جغرافیایی مناسب بنویسید. (شهریور ۹۸)

الف) مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین:

ب) افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن:

پ) بخش پیرامونی یک شهر:

ت) بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا کشور:

- ۷۴ دلایل رشد سریع شهرنشینی در آسیا و آفریقا را بنویسید. (دی ۹۸)
- ۷۵ جمعیت شهری از سه طریق افزایش می‌یابد، نام ببرید. (دی ۹۸)

۲ مدیریت شهر و روستا

درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۷۶ معماری و طراحی شهر، بازتاب فرهنگ و هویت شهروندان است. (فردار ۱۴۰۲)
- ۷۷ در برخی نواحی روستایی، با ماشینی کردن کشاورزی، بیکاری گسترش پیدا کرده است. (فردار ۱۴۰۱)
- ۷۸ نوازندگان دوره‌گرد جزء بخش غیررسمی اشتغال در شهرها محسوب می‌شوند. (شهریور ۱۴۰۱)
- ۷۹ مهاجرت نیروی کار از عوامل مؤثر در زیاد شدن جمعیت شهری است. (دی ۱۴۰۱)

شب امتحان مشاوره

این مجموعه جهت کاهش دغدغه‌های شما عزیزانم برای سهولت در یادگیری و کسب نمرات عالی در آزمون نهایی طراحی شده است. می‌توانم با اطمینان این قول را بدهم که در صورت توجه به نکات زیر مسیری آسان برای رسیدن به نمرات خوب را طی خواهید کرد، چرا که مؤلف، تمام تجربیات و دانش حرفه‌ای خود را برای مطالعه نتیجه‌بخش شما به کار گرفته است.

نکات

- 1 مؤلف براساس تجربیات خود، سؤالاتی که فراوانی بالاتری دارند و احتمال تکرار آنها بیشتر است را طراحی کرده است.
- 2 هر درس شامل انواع سؤالاتی است که مباحث اصلی و فرعی را دربر داشته و نگرانی شما را در کسب نمره عالی در هر آزمونی حتی آزمون نهایی رفع می‌کند.
- 3 در پایان مجموعه سؤالات هر درس، پاسخ‌نامه‌ها موجودند که زحمت شما را حتی در ورق‌زدن بسیار محدود می‌کند.
- 4 در مطالعه خود، تقدم و تأخر دروس را رعایت کنید، زیرا بعضی از درس‌ها، مقدمه درس بعدی‌اند. به طور مثال: درس یک مقدمه درس دو و درس سه زیر بنای درس چهار و هم‌چنین است درس پنج، اساس و پایه درس شش. به عبارت ساده‌تر، دروس دوه‌دو به هم مرتبط هستند.
- 5 برای درک بهتر و فهم کافی از سؤالات، درس‌نامه آن قبل از شروع سؤالات تألیف شده است که کمک شایانی در بالابردن آگاهی شما از سؤالات خواهد داشت. بنابراین پیشنهاد می‌کنم قبل از نگاه به سؤالات، درس‌نامه‌ها را که با زبانی ساده و مفید نگارش شده است موردنظر قرار دهید.
- 6 ما نگرانی شما را نسبت به نمودارها، نقشه‌ها و تصاویر کتاب نیز برطرف کرده‌ایم و سؤالاتی که بتواند ذهن شما را در این باب کاملاً ورز داده و برای هرگونه سؤالی شما را آماده کند، طراحی کرده‌ایم. به عبارت کامل‌تر، نیاز شما را به کتاب درسی کاملاً مرتفع ساخته‌ایم.
- 7 جهت آزمون نهایی از خودتان ۶ نمونه آزمون در آخر کتاب طراحی شده است که ۲ آزمون مربوط به نیم‌سال اول و ۴ آزمون دیگر با نیم‌سال دوم ارتباط دارد. بعد از مطالعه دروس، یادگیری خود را با مطالعه این ۶ آزمون محک بزنید که مطمئنم تأثیر فوق‌العاده‌ای در پایداری مطالب مطالعه‌شده خواهد داشت.

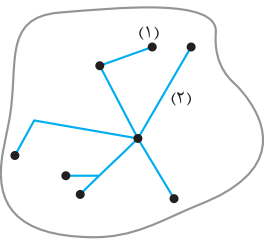
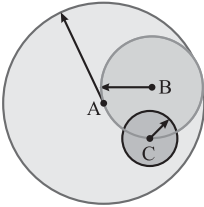
حرف پایانی:

ارزش کسب نمره عالی با یادگیری عمیق، از هزینه‌ای که شما در خرید این کتاب متقبل می‌شوید بسیار بالاتر و چشمگیرتر خواهد بود، چرا که آرامش بر شما مستولی می‌شود، و این بهترین نتیجه است.

«خدایا چنان کن سرانجام کار، تو خشنود باشی و ما رستگار»

	جغرافیا ۳	رشته علوم انسانی	نمونه امتحانی نیم سال اول
نمره	Kheilisabz.com	مدت امتحان: ۷۰ دقیقه	امتحان شماره ۱
۱/۲۵	عبارات درست و نادرست را مشخص و جملات نادرست را اصلاح کنید. ۱- آمایش سرزمین، انسان و تأثیر او را بر فضای جغرافیایی و فعالیت‌هایش مطالعه می‌کند. ۲- ایران موقعیت جغرافیایی و ترابری بسیار مناسبی در منطقه جنوب غرب آسیا و قفقاز دارد. ۳- مسیرهای آبی شامل اقیانوس‌ها، دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و کانال‌ها است. ۴- سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها تنها براساس خدماتی که ارائه می‌کنند، تعیین می‌شوند. ۵- شکل روبه‌رو، سه ویژگی مدیریت شهری را نشان می‌دهد.		الف)
۰/۲۵ ۰/۵ ۰/۲۵ ۰/۲۵ ۰/۲۵ ۰/۵ ۰/۵	جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. ۶- فرهنگ و هویت شهروندان بر شهری تأثیر دارد. ۷- کلید توسعه اقتصادی و رکن زیربنایی اقتصاد کشورها است که به عنوان زیرساخت‌های لازم برای فعالیت اقتصادی محسوب می‌شود. ۸- حمل‌ونقل نسبت به سایر شیوه‌های حمل‌ونقل قابلیت جابه‌جایی تعداد کم‌تری مسافر را دارد. ۹- مجموعه وسیعی از وسایل و نمادها و عناصری که در خیابان‌ها و یا فضاهای شهری برای استفاده عموم نصب می‌شود را می‌نامند. ۱۰- منظور از روندی اقتصادی - اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی، رفتار و عملکردها، ارزش‌ها و مظاهر شهری در روستاها و بین روستانشینان رواج می‌یابد. ۱۱- مهم‌ترین انواع کشتی‌های باربری، کشتی‌های و هستند. ۱۲- در ارتباط با عوامل انحراف و پیچ و خم راه‌ها و مسیرهای حمل‌ونقل، جاهای خالی را کامل کنید.		ب)
۱/۲۵	عوامل انسانی		سوالات جورکردنی ۱۳- شماره مناسب از سمت چپ برای عبارات سمت راست انتخاب کنید. الف) سیستم موقعیت‌یاب جهانی ب) ساعت هماهنگ جهانی پ) ساعت گرینویچ ت) اختلاف ساعت بین دو قاج ث) اختلاف طول جغرافیایی بین دو قاج ۱- یک ساعت ۲- GMT ۳- GPS ۴- UTC ۵- ۱۵° ۶- ۱۸۰° ۷- ۲۴ ساعت
۰/۷۵	گزینه مناسب را انتخاب کنید. ۱۴- کدام گزینه بیان‌کننده «فرهنگ و مناسبات اجتماعی»، «دسترسی به خدمات و تسهیلات» و «فضای سکونت و فعالیت» در سکونتگاه است؟ ۱) نوگرایی - فعالیت‌های متنوع - مراکز خرید ۲) تراکم جمعیت - فعالیت‌های متنوع - مراکز خرید ۳) تغییرات جمعیت - فعالیت کشاورزی - فعالیت متنوع ۴) نوگرایی - خدمات مالی - چشم‌اندازهای طبیعی		ت)

	۱۵- کدام گزینه ویژگی‌های حمل‌ونقل جاده‌ای را نشان می‌دهد؟ الف) برای مسافت‌های کم‌تر از ۴۰۰ کیلومتر مناسب‌اند. ب) کم‌ترین انعطاف از نظر دسترسی به نقاط مختلف را دارند. پ) احداث پایانه‌ها در این شیوه هزینه کم‌تری دارد. ت) قابلیت جابه‌جایی تعداد بیشتری مسافر را دارد. ۱) پ و الف ۲) ت و پ ۳) پ و ب ۴) ت و الف ۱۶- کدام گزینه به ترتیب، اهمیت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حمل‌ونقل را بیان می‌کند؟ ۱) گردشگری - دسترسی به مراکز بهداشتی و آموزشی - دسترسی به کانال‌ها و بندرها ۲) دسترسی به مراکز بهداشتی و آموزشی - دسترسی به کانال‌ها و بندرها - گردشگری ۳) دسترسی به کانال‌ها و آبراهه‌ها - دسترسی به مراکز بهداشتی و آموزشی - گردشگری ۴) گردشگری - شرکت در فعالیت‌های هنری و فرهنگی - دسترسی به کانال‌ها و آبراهه‌ها	
۱/۲۵ ۱/۵ ۰/۷۵ ۱ ۲ ۰/۵ ۱/۲۵	ث) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید. ۱۷- عوامل طبیعی و انسانی مؤثر در موقعیت یک سکونتگاه را بنویسید. ۱۸- در ارتباط با مگالاپلیس به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) انواع آن را نام ببرید. ب) اولین مگالاپلیس جهان کدام است؟ ۱۹- در ارتباط با شکل مقابل به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) حوزه نفوذ کدام یک از شهرهای A, B, C وسیع‌تر است. ب) کدام شهر، حوزه نفوذ کم‌تری دارد و تا چه سطحی می‌تواند خدمات خود را ارائه کند؟ ۲۰- چه عواملی فقر شهری ایجاد می‌کند؟ نام ببرید. ۲۱- در ارتباط با کاربری اراضی به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) کاربری زمین را تعریف کنید. ب) نقشه‌های کاربری اراضی چه نوع کاربری‌های شهری را نمایش می‌دهد؟ پ) هر یک از سرانه‌های شهری چگونه محاسبه می‌شود؟ ت) چرا مطالعه کاربری زمین ضروری است؟ ۲۲- کانال‌ها و تنگه‌ها چگونه می‌توانند به ابزار سیاسی یک کشور تبدیل شوند؟ ۲۳- هر یک از انواع راه‌های حمل‌ونقل جاده‌ای کشور را از نظر اولویت طول از کم به زیاد مرتب کنید. راه‌های اصلی - بزرگراه - راه روستایی آسفالت - آزادراه - راه روستایی شوسه	۱/۲۵ ۱/۵ ۰/۷۵ ۱ ۲ ۰/۵ ۱/۲۵
۰/۷۵ ۰/۷۵ ۱/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۱ ۱ ۲۰	ج) به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید. ۲۴- کاربرد اصلی حمل‌ونقل لوله‌ای را بنویسید. ۲۵- در ارتباط با شکل مقابل به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) این شکل چه مفهومی را بیان می‌کند؟ ب) نقاط مشخص شده (۱) و (۲) در شکل، چه بخش‌هایی را نشان می‌دهند؟ ۲۶- تأثیر ویژگی‌ها و محدودیت طبیعی بر حمل‌ونقل را در هر یک از مناطق زیر بنویسید. الف) کشورهای اسکاندیناوی ب) مناطق مرتفع ۲۷- اختلاف طول جغرافیایی در شهر الف و ب 19° است. اختلاف ساعت این دو شهر را محاسبه کنید. ۲۸- دو جنبه از حوزه نفوذ عملکرد یک سکونتگاه را نام ببرید. ۲۹- چگونگی تغییر فضاهای شهری و خارج شهرها در قرن بیستم را تشریح کنید. ۳۰- در ارتباط با حمل کانتینری به سؤالات زیر پاسخ دهید. الف) مهم‌ترین بندر کانتینری ایران کدام است؟ ب) مزایای حمل‌ونقل کانتینری را بنویسید.	۰/۷۵ ۰/۷۵ ۱/۵ ۰/۵ ۰/۵ ۱ ۱ ۲۰
	جمع نمرات	

پاسخ‌نامه تشریحی امتحان شماره (۱)

ب) انواع عملکردهای شهری مانند فضای مسکونی، تجاری، فضای سبز و غیره (۵/۵)

پ) مساحت آن کاربری به تعداد جمعیت آن شهر تقسیم می‌شود. (۵/۵)
ت) کمک به برنامه‌ریزان تا با شناخت محدودیت‌ها از فضای شهر استفاده مناسب داشته باشند. (۵/۵)

۲۲- اگر کشوری تنگه یا کانال را ببندد، می‌تواند از آن به عنوان ابزار سیاسی استفاده کند. (۵/۵)

۲۳- ۱) راه روستایی شوشه (۲) راه روستایی آسفالت (۳) راه اصلی (۴) بزرگراه (۵) آزادراه (هر مورد ۲/۵)

۲۴- انتقال نفت خام و فراورده‌های نفتی (۲/۵) - گاز (۲/۵) - مواد پتروشیمی (۲/۵)

۲۵- الف) شبکه حمل‌ونقل (۲/۵) ب) شماره (۱) نشان‌دهنده گره و شماره (۲) نشان‌دهنده مسیر است. (۵/۵)

۲۶- الف) با توجه به یخبندان و برف در زمستان، تجهیزات خاصی در پاکسازی جاده و احداث فرودگاه لازم است. (۵/۵)

ب) احداث خط آهن در این نواحی سخت و پرهزینه است. (۵/۵)
۲۷- یک ساعت و ۲۶ دقیقه اختلاف ساعت (۵/۵)

ساعت

$$\begin{array}{l} 1 \quad 15^\circ \\ \times \quad 19^\circ \\ \hline \end{array} \Rightarrow \frac{19 \times 1}{15} = 1/26$$

۲۸- به دو جنبه توجه می‌شود: ۱) آستانه نفوذ (۲/۵) ۲) دامنه نفوذ (۲/۵)

۲۹- خیابان‌های اصلی و فرعی و تقاطع‌ها در شهرها و همین‌طور شبکه‌های جاده‌ای وسیع بین شهرها و روستا ایجاد شدند و به دنبال آن مکان‌ها و مراکز خدمات راهداری مثل پمپ بنزین و تعمیرگاه‌های اتومبیل پدیدار شد. (۱)

۳۰- الف) بندر شهید رجایی در استان هرمزگان (۲/۵)

ب) کانتینرها که استانداردهای مشخصی از نظر اندازه دارند (۲/۵) موجب افزایش سرعت جابه‌جایی کالا می‌شوند (۲/۵) و نیز داخل محفظه‌بودن کالاها و برجسب روی کانتینر که مشخصات کالاها بر آن نوشته شده (۲/۵) مدیریت و انبارداری کالاها را آسان‌تر می‌کند.

۱- نادرست (۲/۵) آمایش سرزمین، تنظیم رابطه انسان، فضای جغرافیایی و فعالیت‌های اوست.

۲- درست (۲/۵)

۳- درست (۲/۵)

۴- نادرست (۲/۵) براساس جمعیت و خدماتی که ارائه می‌کنند، تعیین می‌شوند.

۵- نادرست (۲/۵) شهر پایدار را نشان می‌دهد.

۶- معماری (۲/۵)

۷- حمل‌ونقل (۲/۵) - گردشگری (۲/۵)

۸- جاده‌ای (۲/۵)

۹- میلمان شهری (۲/۵)

۱۰- شهرگرایی (۲/۵)

۱۱- فله‌بر - کانتینری (۲/۵)

۱۲- ۱) عوامل طبیعی (۲/۵) ۲) پل‌ها (۲/۵)

۱۳- الف) ۳ ب) ۴

ت) ۱

ث) ۵ (هر مورد ۲/۵)

۱۴- گزینه «۴» (۲/۵)

۱۵- گزینه «۱» (۲/۵)

۱۶- گزینه «۲» (۲/۵)

۱۷- روستاها و شهرهای اطراف (۲/۵) - آب‌وهوا (۲/۵) - منابع معدنی و انرژی (۲/۵) - راه‌های ارتباطی (۲/۵) - ناهمواری (۲/۵)

۱۸- الف) خطی - کریدوری، خوشه‌ای - کهنکشان (هر مورد ۲/۵)

ب) شمال شرق آمریکا (از بوستن تا واشنگتن) (۲/۵) - مگالاپلیس ژاپن (۲/۵) (از توکیو تا یوکوهاما)

۱۹- الف) A (۲/۵)

ب) شهر C، ممکن است به چند روستای پیرامون خود خدمات بدهد. (۲/۵)

۲۰- ۱) بیکاری (۲) درآمد کم (۳) مسکن نامناسب (۴) حاشیه‌نشینی (هر مورد ۲/۵)

۲۱- الف) چگونگی استفاده از زمین (۲/۵)